

POSTOJ ŠTUDENTOV TRANSLATOLÓGIE K NÁSTROJOM CAT

Magdaléna Ursínyová

Magdaléna Ursínyová je študentkou magisterského štúdia na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo anglický jazyk a kultúra. Popri štúdiu pracuje vo vojenskom prostredí, kde spolupracuje na tvorbe článkov s vojenskou tematikou. V budúcnosti by sa chcela venovať písaniu do časopisov s psychologickou tematikou a najmä prekladu beletrie pre dospelých aj detských čitateľov.

ÚVOD

V príspevku sa budeme zaoberať počítačom podporovaným prekladom (z anglického *computer aided translation*, skrátene CAT). Porovnáme ho so strojovým prekladom (z anglického *machine translation*, skrátene MT), spomenieme výhody a nevýhody prekladovej pamäti (z anglického *Translation Memory*, skrátene TM) a pristavíme sa aj pri komerčných a voľne dostupných softvéroch CAT. Nakoniec predstavíme výsledky prieskumu, v ktorom sme zisťovali postoj študentov translatológie k nástrojom CAT a ich postoj k nim.

Potreba vytvárania nových nástrojov na uľahčenie ľudskej činnosti neobišla ani sféru prekladu. Neustále sa objavujú nové nástroje, ktoré by prekladateľom prácu buď uľahčili, alebo ich úplne nahradili.

Napriek veľkému úsiliu vytvoriť takýto druh dokonalého nástroja neboli výsledky dosť uspokojivé a rýchlo sa vytratilo aj počítačové nadšenie. Strojový preklad (MT) nespĺňal predložené požiadavky, pretože sa ukázalo, že práca s ním je pomalšia, menej presná a napokon aj drahšia (ALPAC, 1966; Hutchins, 2006). Ďalšie investície do zlepšenia MT sa neodporúčali, naopak, zdôraznila sa potreba iného prekladateľského nástroja, ktorý by spomínané nedostatky odstránil. Hoci sa nedá povedať, že počítačom podporovanému prekladu by sa to dokonale poradilo, v súčasnosti patrí medzi dôležité prekladateľské nástroje, bez ktorých

by sa profesionálny prekladateľ odborných textov sotva zaobišiel. Zdá sa, že od snahy nahradiť prekladateľov počítačmi sa, našťastie, upustilo a prekladateľ pri preklade stále zohráva kľúčovú úlohu. Technický pokrok mu však pomohol prácu zefektívniť a skvalitniť.

1 POČÍTAČOM PODPOROVANÝ PREKLAD (CAT)

Počítačom podporovaný preklad je preklad, pri ktorom prekladateľ pracuje s prekladovým softvérom obsahujúcim prekladovú pamäť. Kým v strojovom preklade text prekladá počítač a prekladateľ robí len korektúru, v počítačom podporovanom preklade text prekladá prekladateľ za asistencie rôznych softvérových nástrojov. Inými slovami, strojový preklad sa snaží nahradiť prekladateľa, kým počítačom podporovaný preklad prekladateľovi umožňuje pracovať výkonnejšie. Tieto dva systémy sa často zamieňajú, pracujú však na úplne odlišnej báze (Bowker, 2002). Pri práci so softvérom CAT teda kľúčovú úlohu hrá prekladateľ a počítač mu len asistuje.

Medzi nástroje CAT zaraďujeme široké spektrum technológií, ako napríklad textový procesor, kontrola gramatiky, elektronické slovníky, encyklopédie, mailové a internetové služby, ale aj prekladovú pamäť, systémy pre správu terminológie TMS (*Terminology Management Systems*), priraďovacie nástroje (*alignment tools*) a iné. Taktiež netreba opomenúť technológie, ktoré sa okrem prekladu využívajú aj v iných oblastiach, ako napríklad optické rozoznávanie znakov (OCR), ktoré konvertuje text do elektronickej podoby alebo technológie na rozpoznávanie hlasu (*voice-recognition*), používané na prepis hovoreného slova do počítača bez použitia klávesnice alebo myši (Bowker, 2002).

2 PREKLADOVÁ PAMÄŤ

Prekladová pamäť je viacjazyčná databáza naplnená jazykovými párami východiskového a cieľového jazyka. Jazykové páry, ktoré prekladateľ preložil v predchádzajúcom texte a uložil do prekladovej pamäte, sú textové segmenty, ktoré môže použiť pri ďalšom preklade. Treba si uvedomiť, že prekladová pamäť, ktorú si prekladateľ zakúpil, je prázdna, to znamená, že neobsahuje žiadne preložené segmenty. Každý prekladateľ si ju plní sám, čo môže byť dosť zdĺhavé najmä pre začínajúcich prekladateľov. Netreba zabúdať, že ak prekladateľ vloží do prekladovej pamäte nesprávne preložené vety, prekladová pamäť mu ich ponúkne aj pri ďalších prekladoch. Čím väčšie množstvo preložených viet pamäť obsahuje, tým väčšia je pravdepodobnosť, že sa budú vety zhodovať (Bowker, 2002).

Základná jednotka textu v prekladovej pamäti je segment, ale môže to byť aj odsek, veta alebo fráza. Prekladovú jednotku tvorí východiskový text a jeho ekvivalent v cieľovom jazyku.

<i>Translačná jednotka 1</i>	<i>EN: The following document name has invalid characters. SJ: Nasledujúci dokument má neplatné znaky.</i>
<i>Translačná jednotka 2</i>	<i>EN: Please rename the document. SJ: Prosím premenujte dokument.</i>

2.1 Zhody segmentov

Keď prekladateľ začne pracovať s novým segmentom, prekladová pamäť určí, či bol tento segment už preložený. Ak nastane 100%-ná zhoda, prekladateľovi sa ponúkne zhodný segment, aby ho nemusel prekladať znova. 100%-ná, teda úplná zhoda nastane vtedy, keď sa dva segmenty zhodujú úplne vo všetkom, vrátane pravopisu, interpunkcie, skloňovania, čísel a dokonca aj vo formátovaní.

Príklad:

Segment 1: I am seeing the doctor at ten o'clock.

Segment 2: I am seeing the doctor at ten o'clock.

Menej ako 100%-ná zhoda nastáva vtedy, keď sa v dvoch segmentoch vyskytnú odchýlky. Prekladateľ musí nový segment preložiť odznova.

Príklad:

Segment 3 : I am seeing the doctor at ten o'clock.

Segment 4: She is seeing the doctor at ten o'clock.

Segment 5: I am seeing the teacher at ten o'clock.

Segment 6: I am seeing the doctor at seven o'clock.

Segmenty 4, 5 a 6 sú v istom ohľade podobné segmentu 3, majú však malé odchýlky, a preto sa musia preložiť odznova.

2.2 Výhody prekladovej pamäte

- **Vyššia kvalita a ucelenosť preložených dokumentov**

Týka sa to hlavne dokumentov, v ktorých sa obsah neustále opakuje. Patria sem právne, medicínske alebo technické texty, ktoré sa vyznačujú ustálenou a

často sa opakujúcou terminológiou. Sú to napríklad patenty, zmluvy, návody na použitie atď. Prekladovú pamäť často využívajú profesionálne prekladateľské agentúry, ktoré zamestnávajú prekladateľov na voľnej nohe, ale i interných prekladateľov. Našla tiež efektívne uplatnenie pri veľkých projektoch, na ktorých pracuje viacero prekladateľov, pretože zaručuje terminologickú jednotnosť.

- **Šetrenie času a energie**

Keďže preložené dokumenty sú uložené v prekladovej pamäti, prekladateľ už nemusí prekladať to isté znova. V minulosti si museli prekladatelia vytvárať tabuľky v Exceli. Do nich si zapisovali slovnú zásobu pre každého klienta a potom správny termín vyhľadávali, čo ich zdržovalo. Pri práci s prekladovou pamäťou tento krok odpadáva.

- **Ergonomické výhody**

Pre prekladateľa môže byť únavné a namáhavé stále očami behať z východiskového textu do cieľového a hľadať v ňom vetu, ktorú práve prekladá. V prekladovej pamäti je však toto miesto zvýraznené, a tým činom si prekladateľ viac šetrí zrak (McKay, 2010).

- **Výhody pre klienta**

Tento bod je trochu sporný, pretože to, čo je výhodné pre klienta, nemusí byť aj pre prekladateľa. Vďaka prekladovej pamäti je klient od prekladateľa menej závislý, pretože prekladateľ po skončení prekladu odovzdá prekladovú pamäť klientovi, a ten ju môže dať novému prekladateľovi. Prekladová pamäť tak dáva klientovi omnoho viac slobody v rozhodovaní pri výbere prekladateľa alebo prekladateľskej agentúry.

2.3 Nevýhody prekladovej pamäte

- **Obmedzené využitie**

Ak sa prekladateľ venuje najmä prekladu beletrie, nepovažujeme za potrebné, aby si prekladovú pamäť kúpil, pretože je vysoko nepravdepodobné, že bude niekedy znova prekladať podobný text. Umelecký jazyk je expresívny, plný metafor, slovných hračiek, idiomov, slangu, vtipov a subštandardných výrazov. Nemožno prekladať vetu po vete, pretože vety na seba nadväzujú, text treba vnímať ako celok a hľadať v ňom hlbší zmysel.

- **Kvalita**

Prekladová pamäť nezaručuje, že uložený text je kvalitný. Ak do nej prekladateľ uloží chybný preklad, bude sa mu neustále objavovať pri ďalších prekladoch.

- **Náklady**

Konkurencia je v prekladateľskom odvetví veľká a ak v ňom chce prekladateľ

uspieť, musí investovať nemalú sumu do zakúpenia kvalitného prekladateľského softvéru. Začínajúcemu prekladateľovi tak vznikajú náklady ešte predtým, než si niečo zarobil.

- **Rýchlosť učenia sa**

Naučiť sa rýchlo a efektívne pracovať so softvérom s prekladovou pamäťou môže zaberať veľa času, čo môže byť nevýhodou najmä pre prekladateľov na voľnej nohe, pre ktorých je prekladanie jediný spôsob obživy.

- **Mechanické prekladanie textu**

Preklad pomocou prekladovej pamäte môže byť zradný pre začínajúcich prekladateľov, ktorí kvôli vetnému prekladu prestanú vnímať text ako celok, a hrozí, že neskôr nebudú bez prekladovej pamäte schopní kvalitne prekladať.

3 KOMERČNÉ SOFTVÉRY

Na trhu je dostupné množstvo softvérov na prácu s počítačom podporovaným prekladom. Medzi najznámejšie komerčné softvéry patria Trados, Wordfast, MemoQ, DéjaVu, Logoport a iné. Majú podobný základ, líšia sa však v určitých princípoch, ako napríklad prekladové prostredie či podpora formátov. Prekladateľ, ktorý sa nevie rozhodnúť, ktorý nástroj CAT si kúpiť, si môže zaobstarať demo verziu.

3.1 Voľne dostupné softvéry s prekladovou pamäťou

Voľne dostupné (anglicky *open-source*) nástroje sú bezplatné a dajú sa jednoducho stiahnuť z internetových stránok. Hoci neponúkajú taký vysoký štandard ako komerčné nástroje CAT, sú efektívnou pomôckou najmä pre študentov alebo začínajúcich prekladateľov, ktorí sa chcú s nástrojmi CAT naučiť pracovať, ale nevedia, ktorý z nich si kúpiť.

Medzi najznámejšie voľne dostupné nástroje CAT patria OmegaT, Anaphraeus, Metatexis – verzia Lite, Transolution, Linux Architecture, Autshumato ITE, Open Language Tools, ForeignDesk a iné.

3.2 Ďalšie nástroje CAT

Elektronické slovníky

Napriek tomu, že prekladateľ profesionálne ovláda východiskový aj cieľový jazyk, nie je možné, aby dokonale poznal celú slovnú zásobu. Elektronické slovníky sú

omnoho praktickejšie ako ich knižné náprotivky, nielen čo sa týka rýchlosti vo vyhľadávaní, ale aj prenosnosti. Sú dostupné vo viacerých formách. Môžeme ich používať priamo z webových stránok, z CD alebo si ich nainštalujeme do počítača.

Korpusy

Korpus je súbor textových príkladov, čerpajúci z obrovského množstva zdrojov (literárnych, vedeckých, novinových, časopiseckých atď). Hlavná výhoda pri používaní korpusov spočíva v tom, že prekladateľ vidí daný text, frázu alebo slovo v kontexte.

4 ČO O NÁSTROJOCH CAT VEDIA ŠTUDENTI

Nástroje CAT dnes už nie sú žiadnou novinkou a pre profesionálneho prekladateľa odborných či technických textov sú doslova nevyhnutnosťou. Požiadavky na prekladateľa sa stále zvyšujú a počet prekladateľov na trhu z roka na rok rastie. V takomto konkurenčnom prostredí je dôležité vedieť okrem perfektnej znalosti jazykov aj niečo navyše. Počítačová „gramotnosť“ zahŕňa prácu s rôznymi formátmi, úpravu a korektúru textu ako aj vyhotovenie cenovej ponuky pre klienta.

Rozhodli sme sa preto urobiť prieskum medzi študentmi translatológie, v ktorom zisťujeme mieru ich znalostí nástrojov CAT. Na získanie informácií sme použili elektronický dotazník, ktorý sme rozposlali na niekoľko internetových fór, ktoré študenti zdieľali. Dotazník pozostával z dvadsiatich otázok. Výskumu sa zúčastnilo celkovo 75 študentov všetkých ročníkov z piatich slovenských univerzít.

Výsledky výskumu ukázali, že 41 % študentov používa pri preklade strojový preklad, 23 % študentov prekladovú pamäť a 34 % študentov elektronické slovníky. Čo sa týka používania softvérov CAT, 28 % opýtaných používa Trados, 11 % Wordfast, 4 % MemoQ, 1 % DejaVu, 1 % OmegaT. Je zaujímavé, že voľne dostupné nástroje, ako napríklad Metatexis, OmegaT, alebo Acros, využíva veľmi malý počet študentov. Pripisujeme to hlavne ich nevedomosti, keďže nekomerčné softvéry nie sú také známe.

Až 69 % opýtaných považuje znalosť nástrojov CAT za výhodu. 7 % študentov sa CAT naučilo používať od kolegov, 23 % sú samoukovia, 3 % v kurze a 18 % v škole. 73 % opýtaných uviedlo, že by chceli mať výučbu CAT zahrnutú v učebnom pláne.

Výsledky dotazníka teda ukázali, že väčšina študentov pozná počítačom podporovaný preklad a má záujem sa v ňom zdokonaľovať. Študenti, ktorí sa venujú prekladom aj počas štúdia, o ňom majú väčšie znalosti a aktívne ho využívajú.

Väčšina z nich považuje CAT za prekladateľskú výhodu a majú záujem o štúdium týchto nástrojov aj v rámci univerzitného štúdia. Keďže mnohé univerzity, ktoré ponúkajú odbor Prekladateľstvo a tlmočníctvo, už do svojich študijných programov výučbu CAT zaviedli, je pravdepodobné, že vedomosti a zručnosti študentov s týmito nástrojmi budú neustále narastať.

ZÁVER

Na základe vybranej vzorky študentov sme zistili, že napriek dobrej informovanosti študentov o počítačom podporovanom preklade stále uprednostňujú strojový preklad. Ako jeden z dôvodov sa môže javiť nedostatok informácií na prvom stupni štúdia. Študenti si počítačom podporovaný preklad pravdepodobne mýlia so strojovým prekladom, ktorý pracuje na úplne odlišnom princípe. V neprospech nástrojov CAT hovorí aj počítačové spomaľovanie práce, prevádzanie preloženého textu do vhodného formátu alebo neucelenosť prekladaného textu a jeho segmentácia. Študentov tiež od používania nástrojov CAT môže odradiť ich obmedzené použitie len na prácu s niektorými druhmi textov.

Nástroje CAT však môžu značne zefektívniť prácu na veľkých projektoch, do ktorých je zapojených viacero prekladateľov, či už interne zamestnaných v nejakej firme či agentúre alebo na voľnej nohe. Časom sa pravdepodobne stanú samozrejmosťou učebne vybavené počítačmi so softvéri CAT a budúcim začínajúcim prekladateľom sa tak umožní ľahšie vykročiť do náročného prekladateľského sveta. Hoci by sa mohlo zdať, že tento nástroj je taký výnimočný, že nahrádza prácu samotného prekladateľa, opak je pravdou. Žiadnej technológii sa (minimálne zatiaľ) úlohu prekladateľa nepodarilo zastúpiť.

LITERATÚRA

- CHESTERMAN, A – WILLIAMS, J.: *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester : St. Jerome Publishing, 2002, 148 p. ISBN 1–900650–54-1.
- BOWKER, Lynn: *Computer-aided Translation Technology: A practical Introduction*. University of Ottawa Press, 2002. ISBN 0-7766-3016-4.
- CRACIUNESCU, Olivia: *Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating?* Translation Journal. [online]. July 2004, Volume 8, No. 3. [cit. 02-09-2014]. Dostupné na: <www.bokorlang.com/journal/29computers.htm>.
- GOUADEC, Daniel: *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. ISBN 978 90 272 1681 6.

WEBB, E. Lynn: *Advantages and Disadvantages of Translation Memory: A Cost/Benefit Analysis*. [online]. Monterey, California, 1992. [cit. 02-09-2014]. Dostupné na: <<http://kitt.ifi.uzh.ch/clab/satzaehnlichkeit/tutorial/Unterlagen/Webb2000.pdf>>.

WHYMAN, Edward and SOMERS, Harold: *Evaluation Metrics for a Translation Memory Systems*. 1999.

RESUMÉ

The author of the paper introduces the reader to the basics of computer aided translation and emphasises its most striking advantages and disadvantages. She differs it from machine translation. In the second half of the paper she provides the results of her research on the knowledge and attitude of students of Translation Studies to CAT tools.

◆◆◆

Bc. Magdaléna Ursínyová

Ponad Ohrady 192/27

031 01 Liptovský Mikuláš

m.ursinyova@hradok.net